

AWLV-Nieuwsbrief – januari 2012

Redactie: Joanneke Hees en Robert Hirschel

nummer 31

Van de redactie

Allereerst wil ik u allen heel veel goeds toewensen voor het nieuwe jaar 2012! Ik hoop dat we komend jaar weer een goed archeologisch jaar zullen hebben met veel leuke activiteiten.

De eerste activiteiten in het nieuwe jaar, georganiseerd samen met de AWN afdeling Den Haag e.o., komen er op korte termijn al aan, dus houd uw agenda in de aanslag. Verder kunt u lezen over hoe de archeologische geschiedenis in onze gemeente steeds beter zichtbaar wordt gemaakt in het straatbeeld met stadsbakens en Romeinse schepen.

Met de vondstverwerking gaat het ondertussen ook de goede kant op. Het is de bedoeling dat er dit jaar enkele opgravingsrapporten zullen verschijnen over oud(er) onderzoek van de werkgroep. In deze nieuwsbrief kunt u lezen hoe het staat met de uitwerking.

Vergeet ten slotte vooral ook de oproep van Wim van Horssen niet, die op zoek is naar de identiteit van een pijpaarden beeldje. Onze vorige oproep had in elk geval succes, zoals u achteraan kunt lezen.

Joanneke Hees

Archeologische Avond

Op dinsdagavond 24 januari 2012 organiseert de AWN afdeling Den Haag e.o. een Archeologische Avond als vervanging van de gebruikelijke Archeologische Dag. AWN-leden vertellen over recent onderzoek binnen de afdeling. De A WL V biedt de afdeling gastvrijheid in de werkruimte aan de Van Naeltwijckstraat 9A. We beginnen om 20.00 u.

Programma:

1. Ontvangst;
2. Lezing van Ton Immerzeel: Vroege tot Late Middeleeuwen in Monster;
3. Lezing van Robert van Lit: De opgraving op het Burchtplein in Wassenaar;
4. Borrel.

De avond dient tevens als nieuwjaarsborrel. U bent allen van harte welkom.

Bram van den Band

Excursie naar Utrecht

Op zaterdag 11 februari organiseert de AWN afdeling Den Haag e.o. een excursie naar Utrecht. Daar zullen we een bezoek brengen aan de Schatkamer Domplein, waar u na een wervelende introductiefilm wordt meegenomen op ontdekkingstocht langs de zichtbare en onzichtbare sporen uit het verleden van het Domplein. Een rondleider zal ons onder andere de resten van de Romeinse castellummuur laten zien. Als er voldoende tijd is, zullen we wellicht ook kort in de Domkerk gaan kijken. Na de lunch gaan we naar het Centraal Museum, waar Joanneke Hees een rondleiding zal geven over de tentoonstelling 'Archeologen aan het Werk' over de archeologische collectie van het Provinciaal Utrechts Genootschap, die zij aan het inventariseren is in een werkruimte in het museum. Na afloop is er gelegenheid om de rest van het museum te bekijken.

PUG-werkruimte in het Centraal Museum (foto: Dea Rijper, Centraal Museum).

Programma:

- 9.35 u – verzamelen in de stationshal van Den Haag Centraal
 - 9.53 u – trein vanaf Den Haag Centraal naar Utrecht
 - 10.31 u – aankomst op Utrecht Centraal
 - 10.50 u – koffie drinken op het Domplein
 - 11.45 u – bezoek aan de Schatkamer Domplein
 - 12.45 u – lunch op het Domplein
 - 13.45 u – vertrek naar het Centraal Museum
 - 14.00 u – bezoek aan de tentoonstelling 'Archeologen aan het Werk' in het Centraal Museum o.l.v. Joanneke Hees.
- Aan het einde van de middag gaan we weer terug naar Den Haag.

Meer informatie over de Schatkamer Domplesin vindt u op <http://www.domplein2013.nl/>. Over de tentoonstelling 'Archeologen aan het Werk' <http://centraalmuseum.nl/bezoeken/tentoonstellingen/Archeologen-aan-het-werk/>.

Het maximum aantal deelnemers is 20 personen. Meld u dus snel aan! **Aanmelden kan t/m donderdag 26 januari** bij Joanneke Hees, joanneke.hees@gmail.com of 06-12878775.

Vergeet niet uw NS-voordeelurenkaart o.i.d. mee te nemen, evenals uw museumkaart. Mocht u liever op eigen gelegenheid naar Utrecht reizen, dan kan dat natuurlijk ook.

Joanneke Hees

Stadsbakens Vlaardingencultuur

Geschiedenis is dichterbij dan u denkt. Niet alleen in musea, maar gewoon op straat. Ook in de gemeente Leidschendam-Voorburg is buiten meer te zien en te ontdekken dan op het eerste gezicht lijkt.

Daarom zijn op een aantal plekken in de gemeente stadsbakens geplaatst op initiatief van het Stadsmuseum Leidschendam-Voorburg. De stadsbakens markeren een historische locatie, gebeurtenis, gebouw, persoon of ontwikkeling, of verwijzen daarnaar. Een stadsbakens voegt een extra dimensie toe aan een bepaalde plek.

In december zijn de laatste van een serie van negen bakens geplaatst. Zie ook 'Geschiedenis op straat', een handzaam boekje, verkrijgbaar in het Stadsmuseum.

Een van de stadsbakens is gewijd aan de Vlaardingencultuur. In de Nieuwe Steentijd waren de droge strandwallen in deze omgeving tussen 3500 en 2500 v. Chr. bewoond door prehistorische boeren die akkerbouw en veeteelt bedreven. Op diverse plekken in de gemeente zijn resten van de Vlaardingencultuur opgegraven, onder andere in het Prinsenhof in Leidschendam, waar het stadsbakens is geplaatst.

De laatste stadsbakens zullen op donderdag 26 januari worden onthuld. Namens de AWLV zal Robert Hirschel bij de onthulling aanwezig zijn.

In de loop van 2012 worden ook herinneringen aan de Romeinse geschiedenis aan het stadsbeeld toegevoegd. Dit gebeurt door de gemeente in de Rietvink (zie hieronder) en in Park Arendsburgh (zie AWLV-nieuwsbrief 29). Deze locaties zullen via de website van het

Stadsmuseum worden gekoppeld aan de route van de stadsbakens.

(Bron: Stadsmuseum Leidschendam-Voorburg)

De plaatsing van het stadsbakens over de Vlaardingencultuur (foto: Karin van den Berg, KOBALT museale diensten).

Kleine tentoonstelling in de Leidschendamse bibliotheek

In verband met de onthulling van het stadsbakens over de Vlaardingencultuur leek het de werkgroep een goed idee om onze vondsten van de Frekeweg opnieuw aan het publiek te laten zien. Deze vondsten, onder andere twee mooie gerestaureerde potten, afgebeeld op het stadsbakens, zijn eerder in de tentoonstelling 'Expeditie Steentijd' in het Stadsmuseum te zien geweest.

Momenteel wordt daarom gewerkt aan een mini-tentoonstelling in de bibliotheek in Leidschendam, die als het goed is op korte termijn te zien zal zijn.

Joanneke Hees

Romeinse schepen in de Rietvink

Het nieuwbouwproject De Cascade in Leidschendam is in 2009 gebouwd, in de wijk de Rietvink, ten noordoosten van de Rietvinklaan. De nieuwe huizen liggen bovenop de gracht van Corbulo uit 47 na Christus. Binnenkort worden er in de openbare ruimte twee houten boten geplaatst die refereren aan dit Romeinse

verleden. Op die manier krijgt deze bijzondere plek een gepaste markering. [Noot van de redactie: dit betekent echter niet dat er hier daadwerkelijk Romeinse schepen zijn opgegraven!]

Elders in de wijk Rietvink is al eens eerder een Romeinse brug gereconstrueerd. Ook in de nieuwe buurt komen subtiele verwijzingen naar het Romeinse verleden. Op het veld komen speel- en zitobjecten met duidelijke historische accenten. Hier wordt straks niet alleen het water, maar ook de geschiedenis tot leven gewekt.

Het ontwerp van de boten en de inrichting van de plek is samen met de bewoners in detail uitgewerkt. Op dinsdag 13 december konden belangstellenden uit de wijk binnenlopen in wijkgebouw De Blauwe Tram om te zien hoe het gaat worden. Op bijgaand overzicht kunt u bekijken welke informatie tijdens deze inloop is getoond. Wethouder Heleen Mijdam gaf hierbij tekst en uitleg, samen met vertegenwoordigers van de gemeente en de leverancier. Zie: <http://www.leidschendam-voorborg.nl/public/Actueel-INTERNET/2011/111223-Panelen-RomeinseBoten.PDF>

Ontwerp voor de Romeinse schepen in de Rietvink.

Zaagmolenstraat

In november 2011 is er op de bouwlocatie Zaagmolenstraat en Schoorlaan in Leidschendam archeologisch onderzoek gedaan. Archeologen van Archeologisch Adviesbureau RAAP, ondersteund door enkele leden van de AWLV, hebben proefsleuven gegraven om te kijken of ook op deze plek het Kanaal van Corbulo te vinden was. Een aantal jaar geleden werd een deel van het kanaal al op het Damplein aangetroffen. Het kanaal is in 47 na Chr. door de Romeinen gegraven en diende om schepen tussen de Maas en de Rijn te kunnen laten varen zonder de gevaarlijke Noordzee op te hoeven.

Hans Ooms in de put aan de Zaagmolenstraat (foto: Martin van Rijn).

Helaas bleek uit het onderzoek in de proefsleuven dat het kanaal niet op de bouwlocatie ligt. Wat wel zichtbaar is geworden, is een natuurlijke kreek met een oeverwal. Van dergelijke oeverwallen is bekend dat deze vanaf de IJzertijd en de Romeinse tijd bewoond waren. De archeologen verwachten dat het kanaal een stuk verder in westelijke richting ligt. Overigens heeft het onderzoek wel wat kleine vondsten opgeleverd, zoals aardewerk uit de IJzertijd (800-12 v.Chr.) en wat muntjes uit 1740.

(Bron: Voorburgse Courant, 24-11-2011)

Archeologieles Veurs Lyceum

En om dan nog maar even bij het Kanaal van Corbulo te blijven: de archeologieles die de AWLV tijdens het 40-jarig jubileum van het Veurs Lyceum op 1 april 2011 heeft gegeven, was de school goed bevallen. Daarom heeft ons lid Martin van Rijn samen met de leraar geschiedenis van het Veurs Lyceum, Johan van Gestel, op 12 december opnieuw twee archeologielessen georganiseerd, ditmaal voor de 1^e en de 4^e klas VWO.

De les begon op school met een theoretisch verhaal door Bram van den Band, waarbij onder meer aandacht was voor de geologische ondergrond van het gebied en wat dit betekent voor de menselijke bewoning door de tijd heen.

Daarna vertrokken we op de fiets naar een kas achter Life & Garden aan de rand van Leidschendam. Dit terrein wordt binnenkort onderdeel van de Duivenvoordecorridor, waarbij het hele gebied een ander uiterlijk zal krijgen en de kassen gesloopt zullen worden. Archeologisch Adviesbureau RAAP en Milieu Adviesbureau Adverbo hebben hier boringen gezet om de aanwezigheid van archeologische sporen en milieuvervuiling te onderzoeken.

RAAP en Adverbo waren net als de vorige keer met elk twee mensen vertegenwoordigd, voorzien van boormateriaal waarmee de leerlingen aan de slag konden, op zoek naar archeologische vondsten. De hoop was om in een van de boringen aanwijzingen voor het Kanaal van Corbulo te vinden, maar dat is helaas niet gelukt. Wel konden de leerlingen duidelijk de verschillende grondsoorten onderscheiden die ze in de boor naar boven haalden. De mannen van Adverbo lieten bovendien nog zien hoe het nemen van watermonsters in zijn werk gaat.

Meisjes uit de brugklas aan het boren (foto: Martin van Rijn).

De grond in de boor wordt afgesneden en bestudeerd (foto: Martin van Rijn).

Behalve Martin en Bram waren ook Hans Ooms en ondergetekende namens de AWLV aanwezig ter ondersteuning. 's Middags hadden we min of meer hetzelfde programma nog een keer voor de volgende klas. Het weer werkte gelukkig uitstekend mee om er een geslaagde dag van te maken. De school was ook enthousiast, dus we zullen de contacten met het Veurs Lyceum warm houden voor een eventuele volgende keer.

Joanneke Hees

Overleg met de regio-archeologe

Om de contacten tussen de AWLV en de regio-archeologe, Lauren Bruning, te verbeteren, hebben wij met haar afspraken gemaakt voor een regulier overleg iedere twee maanden. Op deze manier kunnen we elkaar beter op de hoogte houden van wat er speelt op archeologisch gebied in de gemeente. Het eerste vruchtbare overleg heeft eind november plaatsgevonden.

Joanneke Hees

Brandje

Ondanks eerdere maatregelen blijft de onderdoorgang naast onze werkruimte blijkbaar een goede hangplek voor de plaatselijke jeugd, helaas met vervelende gevolgen. Wederom moest woensdag 4 januari jl. de brandweer uitrukken om een kleine brand te blussen.

Gelukkig was de schade deze keer niet zo groot en is het beperkt gebleven tot een zwartgeblakerde muur en een gesmolten rookmelder. Binnen in de werkruimte is er niets van te merken, afgezien van een doordringende rooklucht bij de toiletten. De werkgroep heeft aangifte gedaan bij de politie van brandstichting, onder andere in verband met de verzekering.

Joanneke Hees

Verbrande muur in de onderdoorgang naast de werkruimte (foto: Martin van Rijn).

Open Monumentendag

Op zaterdag 10 september 2011 was de werkgroep weer present bij Open Monumentendag. Net als vorig jaar hadden we een stand bij de Oude Kerk in Voorburg, naast de Historische Vereniging Voorburg. Het landelijke thema was dit jaar *Oud gebouw, nieuw gebruik*. Aangezien dat relevanter is voor bovengrondse dan voor ondergrondse monumenten, hebben wij het thema maar gelaten voor wat het was.

De AWLV-stand bij de Oude Kerk (foto: mw. Van der Brugge).

In plaats daarvan hadden we een prijsvraag opgesteld, waarbij de mensen zes archeologische vondsten moesten determineren. Ze hadden daarbij de keuze uit 12 omschrijvingen. Dat bleek toch moeilijker dan verwacht. Onder de 18 inzendingen hebben we een jeugdprijs en twee prijzen voor volwassenen verdeeld. De jeugdprijs, een setje tinnen Romeinse soldaatjes, ging naar Laurens van Not uit Zoetermeer. De volwassen prijswinnaars, dhr. Vermeulen en dhr. Verreck uit Voorburg, hebben een exemplaar van het boek "Archeologisch onderzoek in Leidschendam-Voorburg. Enkele hoogtepunten 1985-2010" ontvangen. De dag leverde bovendien weer enkele nieuwe geïnteresseerden op die zich hebben aangemeld voor de AWLV-nieuwsbrief.

Joanneke Hees

Laurens van Not ontvangt zijn prijs (foto: Kees van der Brugge).

Netwerkdag archeologie

Op zaterdag 17 september 2011 zijn enkele werkgroepsleden aanwezig geweest bij de Netwerkdag voor amateurarcheologen in het Archeon, georganiseerd door het Erfgoedhuis

Zuid-Holland. Het was een gezellige bijeenkomst met volop bekende gezichten.

Na het lezingenprogramma over de manier waarop amateurarcheologen hun plek in het archeologische bestel kunnen vasthouden en herinrichten, brachten we een bezoek aan het nieuwe Archeologiehuis Zuid-Holland in de reconstructie van Villa Rijswijk de Bult aan de rand van Archeon. Evert van Ginkel gaf uitleg over de mooie en levendige tentoonstelling die hij heeft gemaakt over de archeologie van Zuid-Holland. Ook konden we de nieuwe werkruimte van de AWN afdeling Rijnstreek bewonderen, die eveneens een onderkomen hebben gekregen in het Archeologiehuis Z-H.

Joanneke Hees

De laatste doos vondsten van Noorthey

De archeologische werkgroep is bezig met het beschrijven van de vondsten uit de zestiende en laatste doos met scherven van de opgraving op het terrein van boerderij Noorthey (Leidschendam) in 2000. Wanneer de gegevens zijn ingevoerd in de computer, kunnen overzichten worden gemaakt van het totaal aan aardewerk dat bij de boerderij is gevonden en daaruit mogelijk conclusies getrokken. Daarnaast moeten de metaalvondsten (munten, gespen, etc.) worden geïnventariseerd, het botmateriaal verder gedetermineerd, kenmerkende objecten gefotografeerd en kaartjes van de locatie vervaardigd. Het verslag van het onderzoek naar de gevonden pijpenkoppen (waarover in de vorige nieuwsbrief is gepubliceerd) en een overzicht van de geschiedenis van de boerderij zijn al klaar. Hoewel er dus nog veel werk te doen is, hopen we dat een en ander toch in de loop van het nieuwe jaar zal resulteren in een publicatie.

Wim van Horssen

Boerderij Noorthey, Noortheyklaan 1, van de familie Van Bohemen. Aquarel van J. Verheul Dzn., 1928.

Haardsteen met jaartal

Nu alvast aandacht voor een opvallende vondst uit de boerderij-opgraving, namelijk een baksteen met aan één zijde een heraldische afbeelding in reliëf.

Op deze steen zijn twee 'klimmende leeuwen' te zien binnen twee ruiten, waarvan in de rechter ruit boven de leeuw nog het getal '13' zichtbaar is. De halve ruiten aan de boven- en onderkant zijn opgevuld met een stermotief. Deze baksteen is een zogenaamde haardsteen, die in de Nederlanden in de 16^e en 17^e eeuw gebruikt werd voor bescherming van de muur achter de haard tegen de hitte en die tegelijk diende als decoratie.

Haardsteen van boerderij Noorthey (foto: Wim van Horssen).

De productie van haardstenen is ontwikkeld in de toenmalige Zuidelijke Nederlanden. Vooral in het noorden van de Ardennen bestond al vroeg vraag naar een vuurvaste achterwand van de haard, omdat de daar gebruikte natuursteen niet goed tegen vuur bestand was. Dit leidde in de 15^e eeuw in de omgeving van Luik tot de productie van speciale haardstenen. Na enige tijd begon men ook in Oost-Vlaanderen en Brabant met als centrum Antwerpen met het fabriceren van haardstenen. Met de Val van Antwerpen in 1585 vluchtten vele Vlaamse en Brabantse handwerkslieden naar de Noordelijke Nederlanden. Daaronder waren ook steenbakkers die haardstenen konden maken. Zij begonnen met name in Holland en Utrecht met de productie van haardstenen. Haardstenen werden net als gewone bakstenen in een houten mal (raam) gemaakt. Voor bakstenen had dit raam geen bodem, maar voor haardstenen werd een losse, dikke houten bodemplank gebruikt. In deze plank had een houtsnijder een negatieve voorstelling uitgesneden. Op de versierde bodemplank werd een

dunne laag plastische klei geduwd. Daarna werd het hele raam afgevuld met een minder plastische klei. Tenslotte werden de haardstenen langer gebakken dan gewone bakstenen om ze harder en daardoor vuurvaster te maken. Het gebruik van twee soorten klei is nog zichtbaar aan de haardsteen van boerderij Noorthey: het is namelijk juist het plastische gedeelte met de afbeelding dat voor een deel is afgebrokkeld. Bovendien bevat de andere klei een grote kiezel en grind, waarin onmogelijk een afbeelding had kunnen worden afgedrukt. De haardsteen van Noorthey is er een van een type dat vanaf ca. 1560 in Antwerpen werd gemaakt en dat met de Antwerpse steenbakkers naar de Noordelijke Nederlanden is gekomen. Kenmerkend voor dit type is een versiering zonder lijst die even groot is als het beeldvlak en dat bestaat uit ruiten, medaillons en hoekvullingen die, wanneer de stenen samen worden gemetseld, een aansluitend patroon vertonen.

Heraldische afbeeldingen op haardstenen, zoals die op de haardsteen van Noorthey, waren populair. Ze behoeven niet op een adellijke komaf van de eigenaar te wijzen. De afbeelding op de gevonden haardsteen is vrijwel identiek aan een replica in het Centraal Museum in Utrecht. Het enige verschil is, dat op het Utrechtse exemplaar de leeuwen worden omgeven door een zogenaamd laurierbladmotief.

Op de haardsteen uit het Centraal Museum staat boven de linker leeuw '16' en boven de rechter '10', wat samen het jaar 1610 maakt. Het is daarom aannemelijk, dat het jaartal dat op de Noorthey-haardsteen heeft gestaan en waarvan alleen het getal '13' boven de rechter leeuw resteert, 1613 is.

Na 1625 verdween de productie van haardstenen door de komst van de gietijzeren haardplaat. De muur naast de haard werd vanaf die tijd versierd met geglazuurde (Delfts blauwe) wandtegels.

Wim van Horssen

Heiligenbeeldje of speelgoed?

Bij de opgraving van boerderij Noorthey in 2000 (zie elders in deze nieuwsbrief) is het op de volgende pagina afgebeelde pijpaarden beeldje gevonden. Het figuurtje is ongeveer 5 cm hoog, heeft een rokje aan en draagt een vogel op de rechterhand.

Pijpaarden beeldje van boerderij Noorthey (foto: Wim van Horssen).

Misschien heeft een van de lezers van deze nieuwsbrief een idee. Suggesties graag naar: w.vanhorssen@hetnet.nl.
Wim van Horssen

Spreukbordje herkend

In de vorige nieuwsbrief plaatsten wij een oproep voor de juiste tekst op een spreukbordje uit de opgraving van boerderij Noorthey. Binnen 24 uur kwamen daar meerdere bruikbare reacties op. Een teken dat onze nieuwsbrief blijkbaar goed gelezen wordt!

Spreukbordje van boerderij Noorthey (foto: Joanneke Hees).

De meest volledige oplossing kwam van de heer Bouma, die ons verwees naar het werk

van Pater Adriaan Poirters, die in 1646 het succesvolle boekje *Het Masker van de Wereld afgetrocken* schreef, waarin hij in vrolijke, spottende gedichtjes zijn kijk op de ijdele wereld gaf:

Zie, zoo wordt de tijd en het leven ten dienste der ijdelheid, en het welbehagen der wereld afgereden, zonder dat men eens eenen verrekijker voor de oogen zoude zetten, daar wij de toekomstige klachten, en het vergelegen leed-
wezen mede zouden ontdekken. Ik zeg dan:

De jongheid is wel onbedacht,
Dat zij den tijd niet meer (en) acht.
En nooit gedenkt den ouden man,
Die leeren noch gewinnen kan.
Men voert, men toert, men rijdt in 't wild,
Zoo kwistig wordt de tijd verspild.
Wie tijd heeft en den tijd verbeidt
De tijd komt dat hij tijd beschreit!

De laatste twee zinnen zijn precies wat we op ons spreukbordje terugvinden. Ook de andere mensen die reageerden met globaal dezelfde oplossing, hartelijk bedankt!

Joanneke Hees

Voorzitter AWLV: Kees van der Brugge
Oostvlietweg 12 B, 2266 BL Leidschendam
070-3272859

Secretariaat: mr Robert Hirschel
Rodelaan 155, 2272 SB Voorburg
070-3862998

Werkruimte: Van Naeltwijkstraat 9a,
2274 NV Voorburg
Werkavonden woensdag vanaf 20.00 uur.

E-mailadres van de redactie:
joanneke.hees@gmail.com